

Co si pamatuje

„Tati, dalo mi dost práce přemluvit Peču, hodně se toho bál; ale už jsme se oba stali členy stavebního družstva a za pivovarem na Vinohradech si postavíme spolu dvojdomek. Kolem bude i dost velká zahrada; ta bude pro tebe a tu jeho Alenku.“ Tak Helena Čapková ve své vzpomínkové knize *Mojí milí bratři* popisuje způsob, jakým Karel Čapek oznámil svému otci, že se budou stěhovat do domu na pražských Vinohradech. Josef váhal, bál se přílišného finančního zatížení rodiny, Karel ho nakonec přesvědčil. Dům ve vilové čtvrti na pomezí Vinohrad a Vršovic navrhl architekt Ladislav Machoň a v letech 1923–1924 jej stavěla vinohradská stavební firma Radima Matolína. V posledních měsících – jak píše jejich sestra – jezdili bratři na stavbu a nadšeně plánovali: „Tak to přízemí si zařídím pro pátečníky, je jich čím dál víc, a dám si pro ně dělat na dvě stěny rohové kanape a už jen stůl doprostřed pro šálky na kafe,“ líčil Heleně Karel a za chvíli ji Josef tahal na druhý konec parcely: „Co s půdou nahoře? Bodejt všet tam prádlo, to se dá jinam. V štítě mi architekt udělá ateliér s pódium a bude mít i severní světlo. Víš, člověče, co to znamená? Vždyť je mi sedmatřicet pryč a ještě jsem neměl vlastní oddělený kout na práci, ani kam dávat obrazy.“

Kolem nenápadného domu obrostlého psím vínem v ulici Bratří Čapků chodím již mnoho let. Nedá mi to. Pokaždé se musím podívat do těch oken: Kdepak asi Josef Čapek maloval Kolovrátkáře? A kde se scházeli „pátečníci“, kde sedávali Ferdinand Peroutka, Karel Poláček, Vladislav Vančura a kde Tomáš Garrigue Masaryk? Až jednou se zastavím. Zvoním na zvonek.

ATELIÉR

Na jaře roku 1925 se Karel s otcem stěhují do jedné poloviny domu a Josef s manželkou Jarmilou a dcerou Alenkou do druhé. Oba byty jsou několik let také propojeny kuchyňskými dveřmi, které bratři nikdy nezamykají, jsou zvyklí se často navštěvovat. Změna přijde až po Karlově svatbě s Olgou Scheinpflugovou. Dveře z kuchyně zmizely, Olga se zabydlela v prvním patře a Karel si nechal v podkroví postavit pracovnu, místnost pro pátečníky a malou ložnici.

Podkroví

Čekám před zahradní brankou, na zažloutlé tabulce je stále jméno Josefa Čapka. Otevřít mi přichází doktor Dostál, malířův zeť. Stoupáme po dřevěných schodech do ateliéru v podkroví, na každém schodě kupa knih, na stěnách plakáty z Čapkových výstav.

Josefa Čapka

Na malířském stojanu
stále visí jeho
pracovní plášť

Nahoře: pohled ze zahrady na dům č. p. 1853 a 1854, dole: na vyvýšeném pódiu v ateliéru stojí pracovní stůl Josefa Čapka, na komodě jeho malířské potřeby

„Vstupné 3 Kčs, dělníci, studenti a vojsko 1 Kčs...“ stojí na jednom z nich a pan Dostál vysvětluje: „To je plakát ze samostatné výstavy Josefa Čapka v roce 1924. Malíř přece maluje obrazy, aby je lidé viděli. Ale když se obrazy místo toho ocitnou v trezorech kvůli tomu, že mají finanční hodnotu, je to nekulturní,“ říká a otevírá dveře do podkrovní místnosti.

„Ateliér s předměty, kterých užíval, vzduch s cigaretovým dýmem, s nedotknutelnou paletou – která nepotřebovala ošetření, nevím, jak to dělal, že neměl obvyklý hrneček na čištění štětců – vše vždy uklizeno – to vše mne stále svírá i oblažuje kouzlem mužnosti, širokoplecí postavy v pracovním plášti nebo flanelové kazajce a v bačkorách – tak málo potřeb měl,“ píše Jarmila Čapková ve svých Vzpomínkách. Ten pracovní plášť stále visí na malířském stojanu, na komodě je dřevěná krabice s tubami barev. Beru je do rukou, ani po takové době nejsou vyschlé! „To je holandská kvalita,“ usmívá se pan Dostál. Rozhlížím se po místnosti a představuji si Josefa Čapka, jak se každý večer vrací z redakce Lidových novin, usedá ke stolu u okna a kreslí. U tohoto stolu psal také obhajoby moderního malířství, přemýšlel o filozofii, tady vedle maloval.

Rozřezané olejové skici

Nemůžu se na ně nezeptat. O olejových skicách často spekulují kunsthistorikové i kritici, podle některých je prý zničil sám Josef Čapek. Doktor Dostál to upřesňuje a ukazuje mi dopis Josefa Čapka z koncentračního tábora Buchenwald u Výmaru, na-

Poslední zpráva: zemřel v dubnu 1945 v Bergen-Belsenu

psaný podle vězeňského předpisu německy. „Pomalovaná plátna bez blindrámů pod podiem v mé pracovní místnosti jsou zničené nebo nedokončené věci, které chci přešpovat, abych na ně znovu maloval, tedy ne pro výstavy nebo pro prodej určený materiál, nesmí se také dostat do mé umělecké pozůstalosti,“ píše Čapek 1. září 1940.

Jak to asi muselo být těžké pro jeho ženu Jarmilu, když přenášela odložená plátna do prádelny, rozřezávala je a postupně páčila v kotli? Díla svého muže si vážila, s velkou péčí se o něj starala, ale také vždy respektovala jeho přání. Roku 1943 se musela paní Jarmila se svou dcerou Alenkou z vinohradské vily vystěhovat. Jejich polovinu domu zabral příslušník SS s rodinou. Než však dům opustily, zabalila všechny obrazy a dala je do beden, které uschoval souseď naproti ve svém sklepe. Po květnové revoluci 1945 je v pořádku vrátil.

Kulhavý poutník

Pomalu se stmívá, sedíme vedle knihovny, ve které jsou pečlivě uspořádány knihy Josefa Čapka a pan doktor dál vypráví o svém tchánovi. Čeho si na něm nejvíce váží? „Proměňoval se v čase, ale přitom stále zůstával svůj.“

Na začátku září roku 1939 v Želivu u Humpolce Josefa Čapka zatýkají. Odváží jej nejprve do pankrácké věznice, poté do Dachau, za pár dní do Buchenwaldu, v roce 1942 do Sachsenhausenu u Berlína a nakonec do tábora v Bergen-Belsenu. Tam také malíř umírá při tyfové epidemii v dubnu roku 1945.

Je čas odejít, ještě jednou se ve dveřích otočím. Odkudsi zavanul cigaretový dým, zavoněly terpentýnové barvy. „Mám rád tento svět, chci býti dobrý, chci svému blaženství, napomáhati všemu lepšímu, ničemu dobrému neškoditi. Jsem – i když nedosti vědomý. Jdu – i když kulhavě! Není toho mnoho, ale je to alespoň něco. A toto všechno je člověkovou dospělostí, jejím štěstím a moudrostí.“ (Josef Čapek, Kulhavý poutník) ■

Malování je člověku propůjčeno pouze na čas

Ateliér Jaroslava Dostála

Lékař i umělec

MUDr. Jaroslav Dostál (*1923)

- Po studiu medicíny pracoval na dětské chirurgii u profesorů Tošovského a Kafky, po několika letech odchází na Bulovku jako zástupce primáře. Jeho posledním pracovištěm byla poliklinika v Dejvicích.
- Celý život maluje, také píše básně.
- S Alenou Čapkovou má dvě děti: Kateřinu (*1947) a Františka (*1949).

„Chirurg s duší malíře a básníka“, napsal kunsthistorik Jaromír Zemina při příležitosti výstavy obrazů Jaroslava Dostála, zetě Josefa Čapka.

Na gymnáziu byla jeho spolužačkou Alena Čapková. Před Vánocemi roku 1941 pozvala své spolužáky domů a tam poprvé Jaroslav spatřil Čapkovy kresby. Po maturitě roku 1942 začal s Alenkou chodit. „To ona mi otevřela svět,“ říká. Byla válka, vysoké školy zavřené a Jaroslav odpoledne navštěvoval pomaturitní kurz chemie. A dopoledne... Kreslil. Když se vysoké školy znovu otevírají, váhá mezi kunsthistorií a medicínou. Hodil si korunu a vyšla medicína.

V roce 1947 požádal Jarmilu Čapkovou o ruku Alenky a v červenci byli oddáni v pražském Clam-Gallasově paláci. Po promoci začínal na chirurgii v Benešově, pak dostal povolávací rozkaz – nastoupil na vojnu v Hradci Králové, pak v Lešanech. Tam jej zastihl tzv. paragraf 39: „Povoláváme vás k vojenskému cvičení na výjimečně dlouhou dobu.“ Ta nebyla určená. Kvůli zdravotním potížím se „předčasně“, po pěti letech, vrací do civilu.

I přes náročné povolání lékaře se nevzdává malování. Jeho žena umírá v roce 1971, a on tvoří ještě intenzivněji. O svém malování v té době říká: „Pochopil jsem pravdivost slov celníka Rousseaua: Když maluji, stojím za mnou má žena.“ Už mu nestačí malý prostor v suterénu domu a zařizuje si v podkroví svou vlastní dílnu. A začíná psát básně.

Své profesní volby nikdy nelitoval. „Práce na chirurgii je krásná, vše překonáte. V počátcích, když mě volali na sál, mi připadalo, jako by mě volali na nějakou slavnost. Víte, mám pocit, že malování je zato člověku propůjčeno pouze na čas. Na krásný čas.“ ■

Dosáhnout svobody!

Čapkovy obrazy, ilustrace, plakáty, ale třeba také knižní obaly a texty. To vše najdete nyní ve Východočeské galerii v Pardubicích.

Tato výstava, jež před nedávnem slavila úspěchy v Praze, může být chápána jako demonstrace umělcovy svobodomyšlnosti a tvořivosti, která neměla konkurenci. „Jít k sobě, nad formalismus. Najít sílu ukládat si svůj zákon sám, ovládat své dílo svým zákonem vlastním. Vystoupiti z formule a dosáhnouti své vlastní svobody. Umělcova svoboda je zároveň jeho mravní odpovědností,“ píše Josef Čapek v knize Kulhavý poutník.

Citace z Čapkových textů provázejí celou retrospektivní expozici, jejíž autorkou je kurátorka Pavla Pečinková. Josef Čapek nebyl pouze výtvarník, ale věnoval se také literární tvorbě, psal povídky, novely, dramata, pohádky pro děti, filozofické eseje. Proto je výstava rozdělena na dvě části: volnou tvorbu – malby, kresby a grafiky, a užité umění: knižní obaly, plakáty, karikatury a dětské ilustrace.

Díla pocházejí ze sbírek veřejných institucí i soukromých svěřatelů. Pardubická galerie navíc přichystala pro milovníky umění různá překvapení: několik Čapkových děl vystavených v jejích prostorách nebylo k vidění ještě nikdy – a to ani předtím v Praze. ■ DŮM U JONÁŠE & ZÁMEK Č. P. 3, VÝCHODOČESKÁ GALERIE V PARDUBICÍCH, DO 30. 5.

Najít sílu
ukládat si
svůj zákon sám

Detektiv, 1915–16

Fantomas, 1920 (nahore),
Červená noc, 1933–1937 (vlevo)